

be heard, and decisions of the convention were introduced to each confederate state as propositions for solving domestic political issues. Therefore, no mandate for a third Germany was necessary. Through this federative organization of Germany, the opportunity was given to individual states to develop independently and express their standpoints freely. Under this convention, the rivalry between Prussia and Austria was also eased to some degree. In terms of the question of establishing supranational organizations, smaller German states, which required the federation be as free as possible, were accommodated. The convention, however, held the premises for solving the issue of an integrated Germany.

In the beginning, citizens of German lands were satisfied with the Federal Convention, as it corresponded to the traditions of an empire and guaranteed the reforms that were left over from the Confederation of the Rhine. Article 13 of the confederation's acts establishes the obligation of enacting liberal constitutions in all German states. Their inception in some states also provided for the gradual liberalization of Germany. Leaders of the German Confederation came up with solutions to the crises that Germany was facing, and therefore the Confederation continued on.

Gradually, however, some political parties gaining strength in Germany outwardly expressed their demands for the establishment of a German territory. Nationalists and liberals perceived the German Confederation as competition for their visions and considered it to be a barrier hindering the organization of Germany on a national principle. Propositions to reform the German Confederation were not completely adopted as the repressive confederate apparatus strongly opposed nationalist and liberal movements. The German Confederation thus began to fall more and more out of favor.

Barbora Pásztorová

Zrod buršenshaftů: Příspěvek k rané historii německého nacionalismu ¹

Abstract

The aim of this study is the analysis of the development of Burschenschaften from their formation as radicalization of one part of the student movement until the prohibition of politically engaged associations in consequence of the Carlsbad Decrees' acceptance, and to offer a balanced view on Burschenschaften and their influence on early German nationalism. The meaning of Burschenschaften for early German nationalism was extensive. It consisted primarily in formation and spreading of national ideas in all the German states and social classes, in propagation of the formation of one united national state and also in the effort to establish liberal reforms and, in the first instance, constitutions on the basis of the Article 13 German Federal Act. However the radicalism, which was connected to the Burschenschaften, discredited later the whole student movement. It paralyzed all its progressive strengths and led to the prohibition of the Burschenschaften.

Key words: German nationalism, Burschenschaften, 19th century, Wartburg fest, August von Kotzebue, Gymnastics movement

1) Tato studie vznikla v rámci grantu SGS-2013-005, který autorka realizovala na KHV FF ZČU.

1. Úvod

Německé studentské spolky, takzvané buršenshafty,² byly a jsou obecně vnímány pozitivně, neboť jejich hlavní zájem spočíval ve formování a šíření národních idejí. To se projevovalo především v požadavcích na vytvoření jednotného konstitučního státu, v němž by byl vzdělaný lid zahrnut do podílu na moci. Přestože se buršenshafty staly zárodkem první celonárodní politické organizace v Německu a jejich formování je podle britské historičky Maike Oergel zcela správně považováno za počátek moderních německých politických stran a organizovaného moderního politického aktivismu, reprezentujícího buržoazní opozici, měly i své stinné stránky. Ty však bývají mnohdy přehlíženy, a proto na ně bude v této studii upozorněno.³

Otázka buršenshaftů a raného německého nacionalismu je téma, které je v českém prostředí dodnes v zásadě jen velmi málo zpracované. Z tohoto důvodu je cílem předkládané studie analýza činnosti buršenshaftů od jejich vzniku, přes radikalizaci jednoho z křídel studentského hnutí, až po zákaz politicky angažovaných spolků v důsledku přijetí Karlovarských dekretů a poskytnutí vyváženějšího pohledu na buršenshafty a jejich význam pro raný německý nacionalismus. První kapitola bude věnována organizovaným hnutím, která předcházela zrodu buršenshaftů. Především se bude jednat o turnerské hnutí. Vztah mezi oběma organizacemi, studentskou a turnerskou, charakterizovala častá spolupráce. Ta byla založena na identických cílech i personální provázanosti, kdy turneři vstupovali do buršenshaftů a naopak studenti cvičili společně s turnery. Příslušníci obou táborů také kooperovali při veřejných oslavách, jak tomu bylo kupříkladu při Wartburské slavnosti. Druhá kapitola bude zaměřena na vznik buršenshaftů a na charakteristiku tohoto studentského hnutí. Třetí kapitola nastíní průběh Wartburské slavnosti a její vliv na další činnost buršenshaftů. Čtvrtá kapitola bude věnována rostoucí radikalizaci jedné z frakcí studentského hnutí a zejména pak jejímu vyvrcholení v podobě zavraždění dramatika Augusta von Kotzebue. Poslední kapitola se bude soustředit na důsledky, jež měly zmíněné události na další činnost buršenshaftů, především tedy na přijetí Karlovarských dekretů.

2. Vznik organizovaných hnutí

Začátek 19. století přinesl několik dramatických zvratů. V souvislosti se vznikem Rýnského spolku byla v srpnu roku 1806 ukončena existence Svaté říše římské národa německého a v říjnu téhož roku Napoleon zvítězil v bitvách u Jeny a Auerstedtu nad

pruskými jednotkami. Výsledkem těchto událostí byla nadvláda napoleonské Francie nad drtivou většinou německého území. V této době plně změnila politicky uvědomělá část německé mládeže východisko z krize identity. Obojí nalezla v německém nacionalismu, v nenávisti vůči Francouzům a v náboženství. Na počátku roku 1813 se mnoho studentů ze severního Německa nadšeně hlásilo do boje proti Francouzům. Několik jich vstoupilo do takzvaného Lützowova Freikorpsu, ve kterém se setkali s aktéry a propagandisty osvobozovacích válek kolem Friedricha Ludwiga Jahna, Jakoba Friedricha Friese či Theodora Körnera. Jahn a jeho stoupenci byli zanícenými nacionalisty, kteří nechtěli Francouze pouze vyhnat, nýbrž usilovali o sjednocení Německa a o zavedení liberálních reforem.⁴ Během osvobozovací války proti Napoleonově Francii bojovali studenti bok po boku s ostatními mladými muži svého národa – sedláky i řemeslníky, a díky tomu se seznámili s novým pocitem národního společenství. Poprvé ve svém životě přišli do styku se státem, když bojovali za jeho svobodu. Nebojovali však za množství malých států, ze kterých pocházeli, ale za velké Německo jako celek.⁵

Výsledek Vídeňského kongresu byl pro německé nacionalisty hlubokým zklamáním. Namísto národního státu, ke kterému někteří mladí akademici směřovali své naděje, byl vytvořen Německý spolek (*Deutscher Bund*) – svaz států bez národních institucí. Podle vůle svých iniciátorů neměl být tento nový politický celek předstupněm k jednotnému německému státu, ale naopak měl garantovat suverenitu německých knížat. Kromě toho stále více vycházelo najevo, že politické reformy z let 1807 až 1812 nebudou v německých státech plynule pokračovat, nýbrž budou bržděny nebo dokonce blokovány. Tváří v tvář těmto tendencím rostla mezi studenty odhodlanost stát se politicky činnými a nepřenechat reakci pole bez boje. Někteří profesori, například Heinrich Luden, Jakob Friedrich Fries nebo Lorenz Oken, vystupovali na straně studentů, podpořovali je a mnohdy dokonce stupňovali jejich politizaci.⁶

Již před rokem 1815 docházelo k prvním národně-liberálním protestům proti utlačujícím politickým a společenským poměrům. Jejich nositeli byla v podstatě tři organizovaná hnutí, která byla oproti dřívějším tajným a elitářským vlasteneckým společnostem, veřejná a otevřená všem zájemcům. Zaprvé to bylo turnerské hnutí, uvedené v život roku 1811 Friedrichem Ludwigem Jahnem a Jakobem Friedrichem Friesem, ve kterém se spojovaly morálně-pedagogické ideje tělesného cvičení s dalekosáhlejším cílem usilování o politické sebeurčení a o jednotu národa. Přehnaná láska turnerů k vlasti však brzy vedla k pohrdání vším cizím a bizarnímu německému šovinismu (*Deuschtümelei*). Nesporným faktem ale zůstává, že turnerství hrálo důležitou roli v časně fázi vzniku politických stran v Německu. Druhým organizovaným hnutím byly

2) Označení *Burschenschaft* bylo formováno Jahnem a označovalo, jmenovitě na středněmeckých a východoněmeckých univerzitách už od konce 18. století, soubor všech německých studentů nebo jejich skutečných či vyžadovaných zástupců (*Kaupp a Ulfkotte 2008, 10*).

3) Malettke 1992, 14–16; Oergel 2003, 67.

4) Fesser 2001, 88–89.

5) Hohlwein 1969, 93.

6) Fesser 2001, 88–89.

německé společnosti (*Deutsche Gesellschaften*), vznikající od roku 1814 v oblasti Rýn-Mohan a programově navazující na dílo Ernsta Moritze Arndta *Koncept německé společnosti (Entwurf einer deutschen Gesellschaft)*. Německé společnosti vznikly v Giessenu, Nassavsku či Heidelbergu, ale již záhy po svém ustanovení byly vládním zákazem zatlačeny do ilegality. Navenek se tyto společnosti projevovaly především petiční činností, pomocí které propagovaly své národně-liberální cíle. Třetí organizované hnutí tvořily buršenshafty, které se rovněž staly vlastními nositeli politického hnutí mládeže. Vznik tohoto nového typu studentského spolku sahá zpět do přelomu let 1811 a 1812, kdy Jahn s Friesem předložili svůj koncept *Vytvoření a uspořádání buršenshaftů (Ordnung und Einrichtung der Burschenschaften)* tehdejšímu rektorovi berlínské univerzity Johannu Gottliebu Fichtovi. Rozhodující impulsy však přišly z Halle, kde 1. listopadu 1814 vznikla Teutonia, a z Jeny, kde byl 12. června 1815 založen jenský buršenshaft.⁷

Již v roce 1809 pobízel Jahna Wilhelm Kern, docent filozofie na univerzitě v Göttingenu, společně s dalšími mladými německými patrioty, aby založil tajný spolek k osvobození Německa od francouzské nadvlády a k vytvoření německého národního státu. Došlo k tomu 14. listopadu 1810, kdy Jahn s Friesem založili v Berlíně Německý spolek (*Deutscher Bund*).⁸ Jednalo se o přísně vedenou organizaci, která se stala následníkem krátce existujícího tajného Spolku ctnosti (*Tugendbund*) z Královce. Německý spolek měl za cíl ozbrojenou vzpouru a vnitřní mravní obrodu celého německého národa, zvláště studentstva. Činnost spolku se soustředila zejména na agitaci proti francouzské cizovládě mezi akademickou mládeží, která probíhala zejména na cvičištích, ale rovněž i v berlínských kavárnách. Přestože byl Německý spolek v únoru 1813 rozpuštěn, vzešla z něj základna pro budoucí turnerské hnutí a již zmíněný koncept *Vytvoření a uspořádání buršenshaftů*.⁹

V roce 1811 založil Jahn v Berlíně cvičební společnost (*Turngesellschaft*), jejíž členové cvičili gymnastiku v parku Hasenheide v Berlíně.¹⁰ Turnerské hnutí přitahovalo stoupence po celém protestantském severním a středním Německu. Kolem roku 1818 existovalo v Prusku asi 100 spolků s přibližně 6 000 turnery, v celém Německu jich bylo 12 000.¹¹ Turneři přicházeli s novými způsoby uchování vzpomínek na válku, zabarvenými jejich dobrovolnickým nacionalismem. Podnikali například poutě na bojiště osvobozovacích válek či navrhovali a uskutečňovali památné slavnosti, z nichž nejdůležitější se vázala k výročí bitvy u Lipska. První z těchto vzpomínkových akcí se konala v parku Hasenheide

18. října 1814 a přišlo na ni asi deset tisíc lidí.¹² Cílem tělocvičných spolků bylo posilovat charakter i tělesnou zdatnost mládeže. Ideologie turnerského hnutí byla záležitostí Jahna, přezdívaného otec tělocviku (*Turnvater*). Jahn dobře chápal politický smysl národní myšlenky, a proto zdůrazňoval, že bez lidu není stát ničím a že moudrá vláda nestaví stát nad lid, nýbrž lid zahrnuje do státu. Jahn byl zároveň nadšeným zastáncem rozsáhlých společenských reforem, jako bylo svobodné vlastnictví půdy pro rolníky, zrušení feudalismu s jeho výsadami či základní vzdělání pro všechny. Jeho ideje německého státu a německé společnosti byly založeny na svébytnosti německého národa (*Deutsches Volkstum*). Termín *Volkstum* Jahn vynalezl sám. Odvozoval jej z germánského kořene, a užíval pro vyjádření duše, ducha národa, jeho svébytnosti. Z protestantství chtěl Jahn učinit národní náboženství a německý jazyk se snažil očistit od cizích slov. Odmítal dvojazyčné vzdělávání a varoval před učiteli cizích jazyků, neboť na německou scénu podle něj patřily jen předměty německé historie.¹³ Jahn viděl ve svém hnutí lásku k vlasti, vyjádřenou skrze tělocvik. Jeho cílem byla nejvyšší osobitost u jednotlivce a nejvyšší národní osobitost u všech. Výuka a život v tomto hnutí netvořily protiklad. Jednota těla a ducha se stala základním příkázáním. Důležitou roli proto hrál řecký ideál krásy: otužilé, ohebné mužské tělo. Ideální turner pro Jahna představoval kombinaci individuálního a národního ducha. Turneři byli od svého vzniku úzce svázanou skupinou – společně cvičili, tykali si, zdravili se „Heil“ a nosili Jahnem navržený turnerský kroj.¹⁴

3. Zrod a charakteristika buršenshaftů

Na počátku vzniku buršenshaftů stál již zmíněný koncept *Vytvoření a uspořádání buršenshaftů*, který měl v programu zrušení doposud oddělených studentských krajských spolků, takzvaných landsmanshaftů, a kosmopolitně smýšlejícího řádu za účelem sloučení všeho studentstva univerzit do jednotného patriotického buršenshaftu.¹⁵ Dne 12. června 1815 vytáhli studenti, doposud sdružení v landsmanshaftech, se svými vlajkami naposled na náměstí v Jeně. Shromáždili se v síni hostince, spustili vlajky a společně zpívali Arndtovu píseň *Jsmo spojeni ke šťastné chvíli (Sind wir vereint zur guten Stunde)*. Shromáždění studenti se znovu sjednotili v novém sdružení – v buršenshaftu. Všechna ostatní společenství v Jeně byla rozpuštěna. Podporování vlastními profesory stali se vládci ve svém malém univerzitním světě. Cíl buršenshaftu definovalo heslo jeho členů „čest, svoboda, vlast“ (*Ehre, Freiheit, Vaterland*).¹⁶ V roce 1818 vysvětlil studentskou vizi budoucího Německa svému otci Heinrich von Gagern, který bojoval u Waterloo, studoval právo

7) Kaupp a Ulfkotte 2008, 1–2; Šedivý 2013, 99.

8) Neplést s Německým spolkem vytvořeným v roce 1815.

9) Kaupp a Ulfkotte 2008, 10; Schulze 1997, 64–65; Bartmuß, Kunze a Ulfkotte eds. 2008, 197.

10) Pohlsander 2009, 55; Schulze 2003, 90–91; Bartmuß, Kunze a Ulfkotte eds. 2008, 205.

11) Mosse 1993, 154–156.

12) Clark 2008, 327.

13) Pohlsander 2009, 55; Thiessová 2007, 53; Snyder 1952, 22.

14) Mosse 1993, 154–156.

15) Kaupp a Ulfkotte 2008, 10; Schulze 1997, 65.

16) Hohlwein 1969, 97.

na Jeně, pomáhal formovat buršenshaft a později se stal prvním předsedou Národního shromáždění ve frankfurtském kostele sv. Pavla: „Jejich cílem je vytvořit lepší budoucnost pro vlast, každý, jak nejlépe umí, šířit národní uvědomění nebo používat velmi zesměšňované a očerňované germánské vyjadřování, více lidovosti, a pracovat na lepších ústavách. [...] Jsou obviňováni z pokoušení se vyjádřit své německé cítění absurdním způsobem – nošením staromódních germánských plášťů. Ale na to odpovídají: ‚Nepokoušíme se vytvořit něco speciálního nošením germánských plášťů, jenom chceme, aby Německo mělo svou vlastní módu.‘ [...] Chceme více smyslu pro společenství mezi oddělenými německými státy, větší jednotu v jejich politice a v jejich vládních principech, nikoli separátní politiku každého státu, ale nejužší možné vztahy mezi sebou, především chceme, aby Německo bylo považováno za jednu zemi, a německý lid za jeden lid. [...] Chceme pro lid spíše ústavu, která bude odpovídat duchu této doby a stupni osvícení lidu, než to, co každý kníže dá svému lidu podle toho, co se mu líbí a co slouží jeho soukromým zájmům.“¹⁷

Mezi členy buršenshaftů se nacházelo mnoho dobrovolníků z osvobozené války proti Napoleonovi. Osm z jedenácti předních zakládajících členů buršenshaftu bylo veterány Lützowova Freikorpsu. Ačkoli byli vojensky nevýznamní, stali se nesmrtnými, a to zejména díky poezii Theodora Körnera, hrdiny osvobozené války. Proto není divu, že se barvami buršenshaftu staly barvy Lützowova Freikorpsu. Hlavním symbolem buršenshaftů se stala třípruhá, zlatem obošitá, červeno-černo-červená vlajka se zlatou dubovou větví uprostřed. Dne 31. března 1816 ji ženy a dívky z Jeny darovaly místnímu buršenshaftu. Tato vlajka představovala nejzřetelnější a nejhezčí znamení změněného vztahu studentů k ženskosti. Namísto dřívější hrubé surovosti a nestoudnosti nastoupila úcta. Nový vztah ke studentům získaly nejen ženy, ale národ vůbec, a proto není překvapením, že se později tyto barvy – černá, červená a zlatá – staly barvami revoluce v roce 1848. Podle německého historika Wolfganga Martina Hardtwiga však nacionalismus buršenshaftů nevyplýval výlučně z přímé nebo nepřímé zkušenosti s francouzskou nadvládou v Německu, nýbrž byl také, přestože ne v takové míře, pozvolna od roku 1770 rozvíjen civilizačně-politickými myšlenkami pokroku.¹⁷

Příslušníci buršenshaftů se cítili být vyzváni k dokončení Lutherem započaté reformace, neboť panovalo přesvědčení, že osvobození individuálního vědomí bylo pouze morálním základem pro příchod politického a národního osvobození. Hledání tradice, která by podpořila sociální, politické a kulturní inovace, vedlo k přehnanému důrazu na to, co bylo považováno za původní „němectví“, které zahrnovalo frankofobii a antisemitismus. Vedlo to také k neškodným aktivitám, jako bylo nošení staroněmeckého kroje, černého dlouhého pláště, bílé košile s dlouhým límcem a dlouhých vlasů. Tento oděv byl nošen a vnímán jako provokativní akt, který znechucoval konzervativce. O čemž jasně vypovídá komentář Friedricha von Gentze: „Jediné skvrny na malbě [města Heidelbergu]

jsou směšné a odporné postavy, které si ve špinavých staroněmeckých krojích [...] s knihami pod ramenem chodí opatřit falešnou moudrost ke svým ničemným profesorům.“¹⁸

4. Wartburská slavnost

Když se 300. výročí Lutherova revolučního aktu krylo se 4. výročí bitvy národů u Lipska na podzim 1817, byla vzpomínková událost, která by rovněž poskytla fórum pro diskuse, nevyhnutelná. Plán na uspořádání slavnosti na symbolickém místě, které navíc leželo přibližně v centru tehdejšího Německa, vzešel z kruhu kolem Jahna v Berlíně.¹⁹ Již v roce 1810 navrhl Jahn ve svém spisu *Německý národní ráz (Deutsches Volkstum)* uspořádání akce, kterou nazval lidová slavnost (*Volksfest*). Nejednalo se o jeho bezpodminečně originální myšlenku. Již osvícenství chápalo takovýto typ slavnosti jako důležitý element. Uspořádáním lidové slavnosti se Jahn snažil vzbudit v lidu zájem o založení národního státu.²⁰ Veřejné slavnosti měly mít podle Jahna rozhodující význam pro působení na vlasteneckého ducha.²¹

Jenský buršenshaft se pustil do plánování dvoudenní slavnosti, jakéhosi národního studentského kongresu, která se měla uskutečnit na hradě Wartburg poblíž Eisenachu v Durynsku.²² Od konce 18. století, zejména během francouzské cizovlády a osvobozovacích válek, se vytvořil kolem Lutherova hradu přízvučný vlastenecký Nimbus. Téměř sakrální význam měl Wartburg pro Jahna, který se zde roku 1814 zastavil, aby se modlil: „*Naše říše přichází, pro národ a vlast nejsou žádné myšlenky považovány za příliš vysoké, žádná práce za příliš pomalou a namáhavou, žádné podnikání za příliš malicherné, žádný čin za příliš smělý a žádná oběť za příliš velkou.*“²³ Student práv Rudolf Wesselhöft, Jahnův stoupenec a spoluiniciátor jenského buršenshaftu, rozeslal 11. srpna 1817 na příkaz jenského buršenshaftu pozvání na slavnost, plánovanou na 18. a 19. října 1817. Pozvány byly především univerzity, na kterých v první řadě studovali protestanti, to znamená do Berlína, Vratislavi, Erlangenu, Giessenu, Göttingenu, Greifswaldu, Heidelbergu, Kielu, Královce, Lipska, Marburgu, Rostocku a Tübingenu. Vysoké školy na jihu Německa a v Rakousku, navštěvované převážně katolíky, zůstaly bez povšimnutí.²⁴

Během 17. října 1817 dorazilo do Eisenachu kolem 450 až 500 studentů z téměř všech protestantských univerzit. Nezastoupeny byly pouze Královec, Vratislav a Greifswald. Chyběli rovněž zástupci z habsburských univerzit a jihoněmečtí katolíci

18) Malettke 1992, 14–16; Tümmeler 1992, 170.

19) Oergel 2003, 68–69.

20) Krauß 2011, 7; Hroch 2009, 251–252; Palmer 1972, 169.

21) Bauer 1997, 149.

22) Mosse 1993, 154–156.

23) Malettke 1992, 17–18; Oergel 2003, 70.

24) Krauß 2011, 7.

17) Heinrich von Gagern Hansovi von Gagern, Jena, 17. 6. 1818. Walker ed. 1968, 47–48.

z Freiburgu a Landshutu, stejně jako zástupci z rozpuštěných univerzit v Duisburgu a Münsteru. Dominovali zde především studenti, jejichž otcové byli příslušníky inteligence nebo to byli státní úředníci, evangeličtí faráři či měšťané. Pouze 6 % z přítomných studentů bylo šlechtického původu.²⁵ Mezi účastníky slavnosti byli také příslušníci eisenášské domobrany a měšťané z Eisenachu a okolí, kteří chtěli v návaznosti na tradici oslav vítězství připravit slavnost také tento rok. V neposlední řadě se slavnosti zúčastnili oficiální zástupci úřadů ve Výmaru a Eisenachu a profesori jenské univerzity. Již před zahájením slavnosti obdrželi informace o jejím konání rovněž politici, diplomati a správní úředníci mnoha jiných států.²⁶

V sobotu 18. října 1817 k osmé hodině ranní se mladí muži shromáždili na eisenášském náměstí. O půl hodiny později se při zvonění zvonu a slavnostní hudbě dali do pochodu. V jejich čele byl nesen červeno-černo-červený prapor se všitou zlatou dubovou větví a nápisem „čest, svoboda, vlast“. Většina studentů na sobě měla staroněmecký kroj. Za zvuku zvonu se dalo procesí studentů do pohybu směrem k Wartburgu, který poskytl v letech 1521 a 1522 útočiště Martinu Lutherovi, jenž zde přeložil Nový Zákon do německého jazyka.²⁷ Kolem desáté hodiny dorazili studenti na hrad, kde na ně již čekali čtyři jenší profesori: filozof Jakob Friedrich Fries, medik Dietrich Georg Kieser, přírodovědec Lorenz Oken a právník Christian Wilhelm Schweitzer. Společně pak vstoupili do rytířského sálu, kde po krátké modlitbě zpívali Lutherův chorál *Mocný hrad je náš Bůh* (*Ein feste Burg ist unser Gott*). Následoval slavnostní proslov, který držel student teologie Heinrich Hermann Riemann. Riemann působil nejprve v Lützowově Freikorpsu, následně se jako poručík zúčastnil roku 1815 bitvy u Ligny a obdržel železný kříž. Již jako tříadvacetiletý platil vážný a skromný mladík za všeobecně uznávaného mluvčího studentů z Jeny. Ve svém proslovu velebil Luthera jako bojovníka za svobodu ducha a ocenil bojovníky osvobozovací války z roku 1813. K aktuální situaci v Německu poté pravil: „Počtvrté, moji shromáždění bratři, vzplane dnes oheň, aby nám připomenul, co se stalo, a upomenul na budoucnost.“²⁸ A pokračoval dále: „Od oné bitvy uplynuly čtyři dlouhé roky, německý národ se chopil hezkých nadějí, ale všechny byly zmařeny. Vše dopadlo jinak, než jsme očekávali, mnoho velkého a nádherného, co se mohlo a muselo stát, se nestalo. [...] Ze všech knížat Německa své dané slovo nezrušil ten, v jehož svobodné zemi onu bitvu oslavujeme.“²⁹ Poslední věta se, jak každý přítomný věděl, vztahovala ke článku 13 Spolkových akt a na Karla Augusta, velkovévodu Sasko-výmarsko-eisenášského, který své zemi jako jediný ze severoněmeckých panovníků poskytl ústavu – základní

25) Fesser 2001, 87–90.

26) Schäfer 1997, 23.

27) Bauer 1997, 147.

28) Fesser 2001, 45–46; Schäfer 1997, 24–25.

29) Krauß 2011, 9–10.

zákon z 5. května 1816.³⁰ Mladý řečník vyzýval své kolegy, aby se nespokojili s německou mizérií, nýbrž nasadili všechny své síly do boje za svobodu a jednotu vlasti.³¹ Po jeho proslovu zpívali studenti chorál *Nyní všichni děkujeme našemu Bohu* (*Nun danket alle Gott*). Profesor Fries byl poté požádán o proslov. Ten zakončil heslem: „Jeden Bůh, jeden německý meč, jeden německý duch pro čest a spravedlnost.“³² Při obědě v sálu minnesängrů zazněly nové písně, mezi nimi i Arndtova *Jsmo spojeni ke šťastné chvíli*. Poté všichni společně sestoupili do města, aby se zúčastnili bohoslužby.³³ Při bohoslužbě, ke které byl přizván teolog Johannes Friedrich Ferdinand Gustav Nebe, byl starý kostel sv. Jiří přeplněný více než tisícem návštěvníků. Před chórem se vedle červeno-černo-zlaté vlajky buršenshaftů honosila zelenobílá vlajka domobrany, jejíž členové se vmísili mezi členy buršenshaftů a občany města. Následně se na náměstí Jahnovy turneři, obklopeni nadšenými zvědavci, kteří něco podobného viděli poprvé v životě, procvičovali v běhu, skoku přes kozu či přetahování lanem.³⁴ Po společné demonstraci studentů a eisenášské domobrany, jež měla přispět k prosazování klidu a pořádku, se zpívaly vlastenecké písně a oboustranné ovace znamenaly vyjádření shodného mínění.³⁵

Večer se účastníci slavnosti přemístili s pochodněmi k nedaleko ležícímu kopci Wartenberg, kde se shromáždili kolem mírového ohně. Ke svým kolegům zde promluvil jenský student filozofie a Friesův žák Ludwig Rödiger, který prudce zaútočil na německou vrchnost a domáhal se práva studentů na svobodné vyjadřování mínění a na politické spolurozhodování.³⁶ Rödiger rovněž odsuzoval porušení během války daného slibu poskytnutí ústavy a chválil německý národ, který se stal sebevědomým.³⁷ Na jeho proslov navázalo nechvalně proslulé pálení knih a symbolů reakce, jehož iniciátorem byl stoupenec Jahna Hans Ferdinand Maßmann. Maßmann spolu s několika svými přáteli přistoupil k ohni s velkým košíkem, v němž ležely svazky starého papíru (makulatury), na nichž byly velkým písmem napsány názvy knih. Maßmann připomenul studentům, že roku 1520 Luther spálil bulu papeže Lva X., a zvolal: „Chceme také nechat plamenem pohltit vzpomínky těch, kteří znesvětili vlast svou řečí a činem, zotročili svobodu, a upřímnost a počestnost pomluvili v životě i ve spisech.“³⁸ Následně předčítal jména autorů, která stála na svazcích papíru. Kolem stojící studenti volali „do ohně“ a Maßmannův druh

30) Fesser 2001, 46.

31) Tümmler 1992, 173.

32) Fesser 2001, 46.

33) Hohlwein 1969, 102.

34) Hohlwein 1969, 102.

35) Krauß 2011, 16.

36) Fesser 2001, 46.

37) Schäfer 1997, 26.

38) Fesser 2001, 86.

hodil vidlemi na hnůj balíky do plamenů. Symbolickým spálením bylo postiženo asi 25 až 30 autorů, kteří patřili k odpůrcům Jahnova turnerství, buršenshaftů nebo akademické svobody a právě Jahnovými stoupenci byly tyto spisy považovány za reakční a neněmecké.³⁹

V očích mladých byl asi nejškodlivějším spisem *Občanský zákoník Napoleona I. (Code Napoléon)*, neboť byl napsán francouzským utlačovatelem. Jeho spálení bylo interpretováno jako známka politické nevyspělosti studentů, kteří, oslepeni teutománií, nemohli vidět konstituční základy, zapuštěné v těchto právech.⁴⁰ Mezi dalšími spálenými spisy se nacházel *Kodex četnictva (Kodex der Gendarmerie)*, vydaný pruským policejním ředitelem Christophem Karlem Heinrichem von Kamptzem, což nabídlo Prusku vítanou municí proti výmarskému velkovévodovi. V tomto spise se totiž nacházely také sasko-výmarské výnosy. Dále byly spáleny: první svazek *Restaurace státovědy (Restauration der Staatwissenschaft)* švýcarského právníka Karla Ludwiga von Hallera, spis *Dějiny německé říše od jejího počátku až do jejího zániku (Geschichte des Deutschen Reiches von dessen Ursprunge bis zu dessen Untergang)* dramatika Augusta von Kotzebueho a neprávem také spis *Germanomanie: Náčrt současného fenoménu (Die Germanomanie: Skizze zu einem Zeitgemälde)* židovského spisovatele Saula Aschera, který varoval před přílišným zdůrazňováním německví, omezeným malým duchem a excesy militantního nacionalismu. Ne všichni ze zmíněných autorů si to však zasloužili. Toho si však mladí aktéři mohli být jen stěží vědomi. Spáleny byly rovněž symboly absolutistické vlády a její armády, jako například hessenský cop či kaprálská vycházková hůl.⁴¹

Mezi účastníky slavnosti bylo patrné značné zklamání a deziluze, protože politické reformy směrem ke konstitučnímu národnímu státu byly blokovány silami reakce. Zdá se, že právě tato frustrace vedla k tomuto neoficiálnímu aktu, kvůli kterému se slavnost stala nechvalně proslulou, a jenž signalizoval počínající radikalismus části studentského hnutí.⁴² Spálením knih chtěli někteří příslušníci buršenshaftu protestovat proti politické rozdrobenosti a útlaku, ale zvláště tyto doprovodné akce vzbudily zájem policejních orgánů v Rakousku a Prusku.⁴³

Dalšího rána, dne 19. října 1817, se studenti ještě jednou dostavili na Wartburg a pokračovali v diskusích. Nejdříve byla přečtena Friesova řeč, kterou následoval proslov katolíka, člena heidelberského buršenshaftu a Hegelova žáka Friedricha Wilhelma Carové, jemuž byl antisemitismus a nenávisť k Francii cizí a jenž žádal právo

na rovnost všech lidí.⁴⁴ Ve svém proslovu pamatoval na to, že duch, „který byl vzbuzen idejemi občanské svobody a nestranností, a který požadoval uznání pravé lidské důstojnosti“,⁴⁵ přišel v roce 1789 z Francie. Odpoledne a večer se studenti rozptýlili do všech světových stran. Tím byla ukončena Wartburská slavnost, která vstoupila do historie jako první národní slavnost na německém území a stala se výchozím bodem masivní vlny pronásledování liberálně a demokraticky smýšlejících měšťanů.⁴⁶ Během následujícího půl roku se buršenshafty etablovaly na většině německých univerzit, mimo jiné také v Erlangenu.⁴⁷ Rok po slavnosti, 19. října 1818, pak došlo v Jeně k ustanovení Celoněmeckého buršenshaftu (*Allgemeine Deutsche Burschenschaft*), do něhož byly sloučeny všechny německé buršenshafty.⁴⁸

V důsledku ostré konzervativní odezvy na Wartburskou slavnost doporučil Luden buršenshaftům, aby vypracovaly dokument, jenž by shrnoval jejich ideje a který by je zároveň přenesl do veřejné sféry politického mínění a učinil je méně náchylnými k obvinění z toho, že jsou tajnou organizací a nepřáteli státu. Z tohoto důvodu vypracoval Riemann společně se svým kolegou studentem Karlem Müllerem *Zásady a usnesení z 18. října (Grundsätze und Beschlüsse des 18. Oktober)*. V tomto spise žádali národní jednotu, konstituční monarchii, jednotný německý zákoník, veřejné procesy před porotou, rovnost všech občanů ve všech ohledech či svobodu projevu a tisku.⁴⁹ Riemann s Müllerem zahrnuli do textu rovněž dvě často citované zásady, které byly de facto prvním liberálním stranickým programem v Německu: „*Německo je, má být a zůstane*“ a „*vůle knížete není zákonem národa, nýbrž zákon národa by měl být vůlí knížete*“.⁵⁰ Ludenův plán a Riemannovo úsilí však zůstaly bez úspěchu, neboť nemohli ve své činnosti počítat s podporou většiny studentstva. To totiž shledalo *Zásady a usnesení* příliš radikálními a odmítlo je. Ačkoli nikdy nebyly zveřejněny, jejich opisy kolovaly po celém Německu a v roce 1821 byly dokonce objeveny pruskou policií, která v nich viděla jen další důkaz protistátních aktivit buršenshaftů.

5. Radikální frakce studentského hnutí a vražda Augusta von Kotzebue

Po Wartburské slavnosti se ještě zřetelněji projevilo rozštěpení buršenshaftů na umírněnou většinu a radikální křídlo Bezpodmínečných (*Unbedingte*), nebo také Černých (*Schwarze*). Většina radikální frakce studentského hnutí přišla z Giessenu, z kruhu kolem

39) Clark 2008, 323.

40) Oergel 2003, 70–71.

41) Fesser 2001, 86; Krauß 2011, 19–20.

42) Oergel 2003, 70–71.

43) Krieger, Müller, Vollrath a kol. 1995, 147.

44) Schäfer 1997, 31.

45) Fesser 2001, 87.

46) Bauer 1997, 145.

47) Schäfer 1997, 42.

48) Malettke 1992, 28.

49) Oergel 2003, 71.

50) Fesser 2001, 90.

bratrů Karla a Augusta Follenových. Cílem Karla Follena, který obdivoval a zcela přijal ideje francouzské revoluce, bylo založení demokratické německé republiky jako jednotného národního státu. Za tímto účelem vypracoval na přelomu let 1817 a 1818 *Základny budoucího říšského zřízení (Grundzüge für eine künftige Reichsverfassung)*. Tato Follenova ústava nařizovala demokratické procesy ve všech rozhodovacích procedurách, rozdělení moci a volbu hlavy státu. Karl Follen se domníval, že suverenita lidu nemůže být dosažena spoluprací s panovníky a že bude nutný ozbrojený střet. Žádal proto politizaci mas, která by vedla k povstání a ke konečnému zhroucení stávajícího systému. Když pak propukly nepokoje mezi rolníky v Odenwaldu na podzim roku 1818, Bezpodmíneční doufali, že by to mohl být počátek revoluce.⁵¹ To se však nestalo. Jako prostředek politického boje uznávali Bezpodmíneční násilí i vraždu. Domnívali se totiž, že individuální činy teroru jsou nutné k tomu, aby probudily utlačovaný lid, zbavený volebního práva, z jeho pasivity. Karl Follen měl dokonce plán na vytvoření revoluční organizace, která by měla své buňky v rámci celého národa, neboť doufal v uskutečnění revoluce prostřednictvím sítě buršenshaftů na univerzitách, a to buď rozsáhlou agitací, nebo individuálními teroristickými činy.⁵² Když již prostředí Giessenu nemělo Karlu Follenovi co nabídnout, rozhodl se na podzim 1818 odejít do Jeny, kde začal působit na právnické fakultě. Jeho přednášky přitahovaly mnoho studentů, kteří obdivovali jistotu jeho vystupování, jasnost jeho myšlenek a neoblomnost jeho závěrů, když hovořil o bezpodmínečné rovnosti všech. K jeho pozorným posluchačům a náruživým ctitelům patřil i Karl Ludwig Sand.⁵³

Sand vyrostl v náboženské kultuře silně ovlivněné pietismem, který zdůrazňoval nadřazenou roli individuální morální odpovědnosti a neustálé zkoušení svědomí kvůli nečistým myšlenkám a touhám. Sedmiletá okupace jeho rodného města Wunsiedel francouzskými jednotkami v něm podnítila intenzivní stupeň nacionální pýchy a nenávisti k Francii. To byl také důvod, proč se chtěl jako dobrovolník podílet na válečném tažení v roce 1815, když se dozvěděl o Napoleonově útěku z Elby. Než však stačil do boje zasáhnout, ukončila jej bitva u Waterloo.⁵⁴ V Erlangenu, kde studoval teologii, se aktivně zasazoval o vytvoření celoněmeckého buršenshaftu, čímž na sebe přivolal nepřátelství místních studentů. Neustále se totiž snažil přinutit studentské landsmanšafy, aby vstoupily do buršenshaftu. Chtěl probudit a zachovat jejich křesťansko-německý charakter, lásku k národu a vlasti, jejich vůli i lidový svéráz. Byl přesvědčen o tom, že teritoriální roztržičnost přivede Německo na pokraj zániku. Teprve v posledním okamžiku Němci poznají, že jen jednota je činí silnými. Pokud se od této cesty nenechají odvrátit, stanou se opět šťastným a svobodným národem. Jako vyslanec erlangenského

buršenshaftu se Sand zúčastnil Wartburské slavnosti, na níž rozdal svůj malý spis, ve kterém ostatním účastníkům předložil své emotivní politicko-náboženské vyznání. Hlásil se v něm ke ctnosti a vlasti a žádal to samé od každého jednotlivce. Sand chtěl čelit v boji všem nečistým a nečestným, všem, kteří zneučetli německé jméno. A právě proto často provolával: „*Německý jazyk povstane! Ryzí rytířství rozkvetne! Německá zem bude svobodná!*“⁵⁵

Sanda překvapilo, že německý dramatik August von Kotzebue byl počítán mezi nepřátele vlasti, poněvadž až do tohoto okamžiku měl u něj díky svým protinapoleonským spisům dobrou pověst. Po skočení Wartburské slavnosti se Sand nechal zapsat na univerzitu v Jeně, aby v rodišti celoněmeckého buršenshaftu pokračoval ve svém teologickém studiu. Zde, kde se profesori jako Fries, Oken a Luden cítili být úzce spojeni s buršenshaftem, kde stále žily myšlenky Kanta, Fichte a Schellinga, obdržel mnoho nových podnětů. Ludenovy přednášky jej přesvědčily o tom, že Německo nyní stojí v bodě zlomu, který rozhodne o jeho vzestupu nebo zániku.⁵⁶ V Jeně se rovněž dostal pod vliv Frieše, profesora teoretické filozofie, známého antisemity a oddaného podporovatele studentského hnutí. Sand však potřeboval někoho, kdo by Friesovu filozofii přeložil do jazyka teologie. Tuto osobu našel ve Wilhelmu Martinu Leberechtovi de Wettem, biblickém učenci, systematickém teologovi a Friesově oddaném studentovi. Fries i de Wette věřili, že umělci mají hrát hlavní roli v prostředkování náboženských idejí lidem. Ideál německého umění podle nich zastávali Friedrich Schiller a Johann Wolfgang Goethe. Dle jejich mínění Schiller ve svých hrách odhalil unikátní morální vizi, která měla sloužit jako základ pro morální a duchovní reformu německého národa. Pod vlivem těchto idejí bylo pro Sanda katastrofální vidět Kotzebueho převahu na soudobých jevištích. Začal jej nenávidět a jeho hry považoval za vzrušení vedoucí k takovému druhu zlých myšlenek, které narušují jeho program sebeovládání.⁵⁷

Kotzebue označoval německé buršenshafy za „líheň revoluce“ a ostře napadal jejich vzbuřenecké chování. Ve svém *Literárním týdeníku (Literarisches Wochenblatt)* dokonce vyzýval vládu, aby vykázala ze svých univerzit studentskou zvěř. Kvůli těmto svým názorům se nejoslavovanější dramatik v Německu stal mezi studenty nejvíc nenáviděným mužem a jeho spis *Dějiny německé říše od jejího počátku až do jejího zániku* byl na Wartburské slavnosti veřejně spálen.⁵⁸ Kotzebue si však tuto urážku nenechal líbit a začal šířit jízlivé poznámky na studentské hnutí a na jeho duchovního vůdce Jahna. Kotzebue kritizoval šovinismus a drsné postoje mladých vlastenců. Ve svém článku z března 1819 se vysmál šosáctví a vzpurnosti studentských buršenshaftů, s jejichž radikálním

51) Šedivý 2013, 105; Oergel 2003, 72–73.

52) Fesser 2001, 91; Oergel 2003, 77.

53) Hohlwein 1969, 108–109.

54) Williamson 2000, 921; Hohlwein 1969, 108–109.

55) Kaeding 1985, 285–286.

56) Kaeding 1985, 286–301.

57) Williamson 2000, 923–928.

58) Gebhardt 2009, 59.

křídlem byl Sand úzce spjat.⁵⁹ Kotzebueho znepokojovaly extrémními projevy antisemitismu, vycházející z nacionálního tábora, poněvadž zastával osvícenskou tradici, že se Židé mohou polepsit tím, že se vzdají vlastních ceremonálních zákonů a praktik, které je oddělují od zbytku společnosti a konvertují k univerzálnímu náboženství rozumu. Dramatik rovněž souhlasil s principy, že všichni občané by si měli být před zákonem rovni a měli by být podrobeni stejnému zdanění.⁶⁰

K opětovnému rozdmýchání nenávisti vůči Kotzebuemu došlo na počátku roku 1818 poté, co byla v liberálních časopisech *Nemesis* a *Isis* uveřejněna Kotzebueho tajná zpráva carovi s názvem *Stav a tendence německé literatury* (*Zustand und Tendenzen der deutschen Literatur*) o poměrech v Německu, zvláště o počínání na Jeně a ve Výmaru.⁶¹ Kotzebueho opakované kritizování Jahna, Arndta a tělocvičných spolků vedlo k tomu, že mu na konci roku 1818 skupina studentů rozbila okna a zanechala mu výhružnou zprávu, která sdělovala, že pokud bude pokračovat v činnosti proti tělocvičným spolkům, může shořet stejně, jako jeho spis.⁶²

Zavraždění Augusta von Kotzebueho považoval Sand za své poslání a na svůj čin se řádně připravil – vytvořil si vlastní dýku, navštěvoval hodiny anatomie, zkoušel si moment překvapení na přátelích a připravoval si krátké prohlášení o svých motivech, které chtěl připevnit na dramatikovy dveře čepelí dýky jako druhé wittenberské teze. Když bylo na počátku roku 1819 v *Národních novinách* (*Nationalzeitung*) oznámeno, že se dramatik chystá opustit Německo, odhodlal se Sand konečně k činu.⁶³ Kolem sedmé hodiny ranní 23. března 1819 zazvonil u dramatikových dveří v Mannheimu. Služebná mu řekla, že Kotzebue zrovna není k zastížení a navrhla mu, ať se vrátí odpoledne. V pět hodin přišel Sand opět do Kotzebueho domu.⁶⁴ Dramatikova manželka právě hostila přítelkyně, proto Sand počkal u schodů, dokud nebyl pozván do obývacího pokoje, kde jej Kotzebue srdečně pozdravil. Po krátkém rozhovoru Sand vytáhl dýku a zvolal: „*Ani trochu na vás nejsem hrdý. Tady máte, vy vlastizrádce!*“⁶⁵ Dvakrát jej bodl do hrudi a pořezal mu tvář. Kotzebue se zhroutil a za pár minut byl mrtev. Sand vyklopýtal z domu na ulici a zvolal: „*Ano, udělal jsem to! Tak musí zemřít všichni zrádci! Ať žije má německá vlast! Bojuji za svou vlast!*“ padl na kolena a řekl polohlasně: „*Děkuji ti Bože za toto vítězství.*“⁶⁶ Modlil se a pak se bodl do hrudi. U Sanda bylo nalezeno vlastní ospravedlnění

59) Clark 2008, 339.

60) Williamson 2000, 918–919.

61) Tümmeler 1992, 182.

62) Williamson 2000, 920.

63) Williamson 2000, 935.

64) Šedivý 2013, 105.

65) Clark 2008, 339.

66) Kaeding 1985, 309.

činu s názvem *Smrtný úder pro Augusta von Kotzebue* (*Todesstoß dem August von Kotzebue*) a vlastnoručně zhotovený oltářní obraz.⁶⁷

Po svém zatčení Sand tvrdil, že Kotzebue byl svědce mládeže, znesvětitel národní historie a ruským špiónem. Obvinění, že byl Kotzebue špión ruské vlády, je podle amerického historika George S. Williamsona bez významu, neboť fakt, že přijal pozici v ruské vládě, byl veřejným tajemstvím. Obvinění, že byl znesvětitel národní historie, se týkalo jeho spisu *Dějiny německé říše* a že byl svědce mladých jeho literární činnosti – zabít ho, znamenalo zbavit veřejnou sféru narušující přítomnosti žen a zmenšit schopnost zženštilé dvorní aristokracie ovlivňovat německé mínění.⁶⁸ Vražda Kotzebueho proto musí být podle Williamsona nahlížena jako kulminace dekadý trvajícího souboje o budoucnost německé estetiky a literární kultury. Sand považoval Kotzebueho za reprezentanta zženštilé, aristokratické a zkažené doby. Věřil, že povaha jeho her, rozsah jeho popularity a jeho zesměšňování nacionálních výpadů by mohla podrýt mužnou německou vůli a oslabit reformní program buršenshaftů. Do té doby, dokud by Kotzebue kontroloval jeviště a literární trh, by bylo vytvoření veřejného života založeného na nacionálních principech a spravedlnosti nemožné.⁶⁹ Sand byl odsouzen k setnutí mečem 20. května 1820 v Mannheimu. Lidé si namáčeli kapesníky v jeho krvi, jiní si brali prkna z popraviště jako relikvii – kat si vzal největší část a na zahradě si postavil chatu, kde se tajně scházeli členové heidelberského buršenshaftu. Jeden ze studentů dokonce nosil Sandův obraz na krku jako ikonu.⁷⁰

Zpráva o Kotzebueho zavraždění vyvolala jásot, zděšení i starost. Liberálové, především akademická mládež, oslavovali Sanda jako národního hrdinu a zachránce vlasti, neboť se domnívali, že dramatikova smrt vyleká reakci, odrazí ji a zničí. Profesoři jako de Wette v Berlíně a Oken v Jeně sice odsuzovali čin, ale přiznali Sandovi ušlechtilý motiv a prosili pro něj o porozumění. Jiní, tušíc přicházející události, naopak tvrdili, že Sand ve skutečnosti ubodal svobodu.⁷¹ K dalšímu útoku došlo 1. července 1819, kdy se lékárník Karl Löning ve Schwalbachu pokusil usmrtit nasavského předsedu vlády Karla Ibella. Vládnoucí špičky v německých státech proto postihl strach z možného začátku série teroristických útoků a z hrozící revoluce.⁷²

6. Konzervativní odpověď a přijetí Karlovarských dekretů

Wartburská slavnost a zmíněné atentáty neodstartovaly vytouženou revoluci, nýbrž

67) Herre 1996, 235.

68) Williamson 2000, 936–937.

69) Williamson 2000, 943.

70) Clark 2008, 339–340; Schroeder 1962, 15.

71) Kaeding 1985, 310.

72) Fesser 2001, 91.

radikalizovaly síly reakce. Rakouský státník Klemens Wenzel Nepomuk Lothar kníže Metternich-Winneburg hovořil o „znamenitém Sandovi“, který mu dal příležitost, aby ostře zasáhl proti všem národním a demokratickým aktivitám.⁷³ S využitím veškerého diplomatického umění se Metternichovi podařilo na konferenci v Karlových Varech v srpnu 1819 prosadit takzvané Karlovarské dekry, složené ze čtyř spolkových zákonů, které v následujícím roce spolkový sněm jednomyslně schválil a jejichž platnost byla v srpnu 1824 prodloužena na dobu neurčitou a platila až do roku 1848. Jednalo se zaprvé o univerzitní zákon, který přikazoval kontrolu všech německých univerzit zemskými zplnomocněnci. Nechvalně proslulí učitelé a profesori byli propuštěni, politicky angažované spolky zakázány. Tiskový zákon jako další v pořadí zaváděl předběžnou cenzuru všech novin, časopisů a jiných spisů s rozsahem do 20 archů, tedy do 320 stran. Třetí zákon zřizoval Ústřední vyšetřovací komisi v Mohuči, jejímž účelem bylo vyšetřování a zkoumání stavu, původu a šíření demagogie a její potírání. Čtvrtým a posledním zákonem byl exekuční řád, který dával spolku možnost zakročit proti svým členům, pokud neplnili své povinnosti a nevystupovali proti revolučním hnutím.⁷⁴

Karlovarské dekry vyvolaly policejní akci, známou jako „pronásledování demagogů“. Za obět této perzekuci mezi lety 1820 a 1830 padl značný počet studentů, kteří byli odsouzeni k dlouholetému vězení nebo vyhnání do exilu. Arndt ztratil na dvacet let svou bonnskou profesuru. Fries a Oken byli odsouzeni ke dvěma desetiletím zákazu učení v oboru filozofie, respektive donuceni k emigraci. Jahn byl do roku 1825 držen ve vazbě v Berlíně a zbaven veřejného vlivu. Také reformátor školství Wilhelm von Humboldt ztratil svůj ministerský úřad.⁷⁵ Berlínský profesor de Wette byl na základě nařízení pruského krále rovněž zbaven úřadu. Josef Görres byl právě včas varován přítelem, aby uprchl do Štrasburku, kam se uchýlilo před pronásledováním mnoho ohrožených spisovatelů, studentů a knihtiskařů.⁷⁶ Méně známou obětí byl gardový poručík Hans Rudolf von Plehwe, Jahnův oddaný žák, kterého zatkli a převedli k posádce v Hlohově ve Slezsku poté, co se zúčastnil demonstrace na podporu Jahna.⁷⁷ Dne 26. listopadu 1819 byl jenský buršenshaft oficiálně rozpuštěn a buržoazní opozice umlčena na deset, ne-li dvacet let.⁷⁸

73) Oergel, 2003, 80; Palmer 1972, 181.

74) Herre 1996, 242; Kissinger 2009, 282; Sauvigny 1988, 348–349; Siemann 2010, 69.

75) Schäfer 1997, 45.

76) Hohlwein 1969, 126.

77) Clark 2008, 341.

78) Oergel 2003, 81; Polišínský 1962, 30.

7. Závěr

Význam buršenshaftů pro raný německý nacionalismus je nepopiratelný a dalekosáhlý. Spočíval především ve formování a šíření národních idejí napříč všemi německými státy a společenskými vrstvami. Dále pak v propagování vzniku jednotného národního státu a v usilování o zavedení liberálních reforem a především ústav na základě článku 13 Německých spolkových akt (*Deutsche Bundesakte*). V tomto směru mělo největší význam uspořádání Wartburské slavnosti – první národní politické manifestace v Německu v po-napoleonském období, která poskytla fórum pro otevřené projevy nesouhlasu a disku-se, a jejíž uspořádání bylo iniciováno právě buršenshafty. Na této slavnosti vystoupilo několik předních členů buršenshaftů, jako byli například Heinrich Hermann Riemann či Ludwig Rödigier. Riemann ve svém projevu kritizoval nesplnění slibu poskytnutí ústavy a vyzýval lid, aby bojoval za svobodu a jednotu vlasti. Rödigier rovněž upozorňoval na nesplnění zmíněného slibu a zároveň prudce zaútočil na německou vrchnost a domáhal se práva studentů na svobodné vyjadřování mínění a podílu vzdělavců na politické moci.

Buršenshafty však měly i své stinné stránky. Na členy tohoto studentského sdružení mělo značný vliv turnerské hnutí, se kterým se pojila až přehnaná láska k vlasti, která mnohdy vedla dokonce k bizarnímu německému šovinismu a pohrdání vším cizím. Se samotnými buršenshafty pak bývá spojována frankofobie a antisemitismus. Jakob Friedrich Fries, profesor teoretické filozofie na univerzitě v Jeně, například vyzýval své studenty, aby vyloučili Židy z buršenshaftu jako „nepřátele naší německé svéráznosti“.⁷⁹ Mezi negativní stránky a projevy buršenshaftů patří zejména nechvalně proslulé spálení knih na kopci Wartenberg a zavraždění dramatika Augusta von Kotzebueho. Tyto radikální činy však měla na svědomí pouze menšinová část členské základny buršenshaftů, která pocházela z radikálního křídla Bezpodmínečných. Ti se za pomoci ilegálního násilí snažili destabilizovat politický systém v Německém spolku, který shledávali represivním a vykořisťujícím. Za prostředek politického boje dokonce uznávali vraždu z politických důvodů. Zmíněný radikalismus, který byl s buršenshafty spojen, měl za následek zdiskreditování celého studentského hnutí. Nejenže paralyzoval všechny jeho progresivní síly, ale vedl také nikoli k revoluci, nýbrž k aktivizaci sil reakce a k zákazu buršenshaftů v důsledku přijetí Karlovarských dekretů.

79) Schäfer 1997, 36.

Použité zdroje

- BARTMUß, Hans-Joachim, KUNZE Eberhard a ULFKOTTE, Josef (eds.) (2008). "Turnvater" Jahn und sein patriotisches Umfeld. Briefe und Dokumente 1806–1812. Köln, Wien: Böhlau Verlag.
- BAUER, Joachim (1997): Studentische Festerwartungen. Das Wartburgfest 1817. In: Bünz, Enno (ed.): *Der Tag X in der Geschichte*. Stuttgart: Dt. Verl.-Anst., s. 145–168.
- CLARK, Christopher (2008): *Prusko. Vzestup a pád železného království*. Praha: Beta-Dobrovský.
- FESSER, Gerd (2001): *Von der Napoleonzeit zum Bismarckreich*. Bremen: Donat.
- GEHARDT, Armin (2009): *Staatskanzler Metternich*. Eine Studie. Marburg: Tectum-Verlag.
- HERRE, Franz (1996): *Metternich*. Praha: Themis.
- HOHLWEIN, Hans (1969): *Aufbruch in die neue Zeit. Von Metternich bis Marx*. Stuttgart: Franckh.
- HROCH, Miroslav (2009): *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: SLON.
- KAEDING, Peter (1985): *August von Kotzebue. Auch ein deutsches Dichterleben*. Berlin: Union Verlag.
- KAUPP, Peter a ULFKOTTE, Josef (2008): Die Jahn-Friesensche Burschenordnung von 1811/12. In: Cerwinka, Günter (ed.): *200 Jahre burschenschaftliche Geschichte. Von Friedrich Ludwig Jahn zum Linzer Burschenschafterturm*. Heidelberg: Winter, s. 1–81.
- KISSINGER, Henry (2009): *Obnovení světového řádu. Metternich, Castlereagh a potíže s mírem v letech 1812–1822*. Praha: Prostor.
- KRAUß, Jutta (2011): *Das Wartburgfest der deutschen Burschenschaft*. Regensburg: Schnell & Steiner.
- KRIEGER, Karl Friedrich, MÜLLER, Helmut, VOLLRATH, Hanna a kol. (1995): *Dějiny Německa*. Praha: NLN.
- MALETTKE, Klaus (1992): Zur Politischen Bedeutung des Wartburgfestes im Frühliberalismus. In: Malettke, Klaus (ed.): *175 Jahre Wartburgfest: 18. Oktober 1817–18. Oktober 1992. Studien zur politischen Bedeutung und zum Zeithintergrund der Wartburgfeier*. Heidelberg: Winter, s. 9–30.
- MOSSE, George L. (1993): *Die Nationalisierung der Massen. Politische Symbolik und Massenbewegungen von den Befreiungskriegen bis zum Dritten Reich*. Frankfurt am Main: Campus.
- OERTEL, Maike (2003): Revolutionaries, Traditionalists, Terrorists? The Burschenschaften and the German Counter-Cultural Tradition. In: Giles, Steve (ed.): *Counter-cultures in Germany and Central Europe*. Wien: Lang, s. 61–86.
- PALMER, Alan (1972): *Metternich. Councillor of Europe*, London: Phoenix Press.
- POHLSANDER, Hans A. (2009): *National Monuments and Nationalism in 19th Century Germany*. Wien: Lang.
- POLIŠENSKÝ, Josef (1962): *Opavský kongres roku 1820 a evropská politika let 1820–1822*. Ostrava: Krajské nakladatelství.
- SAUVIGNY, Guillaume de Bertier (1988): *Metternich. Staatsmann und Diplomat für Österreich und den Frieden*. Gernsbach: Katz.
- SCHÄFER, Gerhard (1997): Die frühe Burschenschaftsbewegung. In: Heither, Dietrich (ed.): *Blut und Pauboden. Eine Geschichte der Burschenschaften*. Frankfurt am Main: Fischer-Taschenbuch Verlag, s. 14–53.
- SCHROEDER, Paul W. (1962): *Metternich's Diplomacy at its Zenith 1820–1823*. Austin, Texas: University of Texas Press.
- SCHULZE, Hagen (1997): *Der Weg zum Nationalstaat. Die deutsche Nationalbewegung vom 18. Jahrhundert bis zur Reichsgründung*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- SCHULZE, Hagen (2003): *Stát a národ v evropských dějinách*. Praha: NLN.
- SIEMANN, Wolfram (2010). *Staatsmann zwischen Restauration und Moderne*. München: Beck.
- SNYDER, Louis Leo (1952): *German Nationalism. The Tragedy of a People. Extremism Contra Liberalism in Modern German History*. Harrisburg: Stackpole Co.

ŠEDIVÝ, Miroslav (2013): *Zrod německého nacionalismu*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.

THIESSOVÁ, Anne-Marie (2007): *Vytváření národních identit v Evropě 18. až 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

TÜMMLER, Hans (1992): Die Folgen des Wartburgfestes für den Herren der Burg, Großherzog Carl August von Sachsen-Weimar, Seinen Staat und die Universität Jena. In: Malettke, Klaus (ed.): *175 Jahre Wartburgfest: 18. Oktober 1817 - 18. Oktober 1992. Studien zur politischen Bedeutung und zum Zeithintergrund der Wartburgfeier*. Heidelberg: Winter, s. 169–194.

WALKER, Mack (ed.) (1968): *Metternich's Europe*. London: Walker & Co.

WILLIAMSON, George S. (2000): What Killed August von Kotzebue? The Temptation of Virtue and The Political Theology of German Nationalism, 1789–1819. *The Journal for Modern History*, roč. 72, č. 4, s. 890–943.

Summary

The aim of this study is to analyze the activities of German Burschenschaften including their establishment, the radicalization of one of the wings of their student movements, and the abolishment of politically engaged associations as a consequence of the Carlsbad Decrees. This work will also attempt to provide a more balanced perspective on Burschenschaften and their significance in terms of German nationalism. Special attention will also be paid to the circumstances involving organized movements that preceded the birth of Burschenschaften, mainly concerning the Turners Movement. The relationship between both students' and Turners' organizations was characterized by regular cooperation. This was based on identical goals and shared members, where Turners entered Burschenschaften and vice versa. Members of both groups also cooperated during public celebrations, as in e.g. the Wartburg Festival.

The beginning of the 19th century saw many dramatic changes. The Holy Roman Empire came to an end, while Napoleon defeated the Prussian Army in the Battle of Jena–Auerstedt and subsequently conquered the majority of Central Europe. At this time of myriad changes, the politically mature members of German youth were looking for a way out of an identity crisis. They found this in German nationalism, in their hatred toward the French, and in religion. In the German campaign (Ger. Befreiungskriege) against Napoleon in 1813–1815, many young Germans fought to free their country, and their aim was the creation of a national German state. The result of the Congress of Vienna, however, was a disappointment for these political-minded German students, as no nation state was actually founded. Instead, the German Confederation was established – a union of states without national institutions. Despite this fact, these young academics became more determined to be politically active and not to give up their ground without a struggle.

German universities began to see new student associations established, i.e. Burschenschaften, which replaced former regional student associations and became the initial impulse for the first national political organization in Germany. The main activity primarily included the formulation and dissemination of nationalist ideas in and out of the country, propagating the inception of a unified nation state and striving toward establishing liberal reforms and constitutions. Activities of these student organizations, however, were plagued with xenophobia, chauvinism, anti-Semitism and other various radical extremes.

An example of this was the burning of books which took place on the hill in Wartenberg. 25 or 30 authors were targeted in this symbolic book burning, the manuscripts of which these political-minded students found to be reactionary and non-German. The authors were alleged to belong to the opponents of the Turners, Burschenschaften, or academic freedom. By throwing these books into the fire, a portion of Burschenschaften members were protesting against political fragmentation and oppression. This event, however, aroused the suspicion of police authorities both in Prussia and Austria. Another radical act that became a decisive impulse to crack down on the students' attempts was the murder of prominent German playwright August von Kotzebue. The murder was carried out by student of theology and Burschenschaft member Karl Ludwig Sand, who blamed the playwright for seducing German youth, desecrating national history and being a Russian spy. Another attack was carried out by Karl Löning, a druggist who in Schwalbach attempted to murder President of Nassau, Karl Ibell.

The Wartburg Festival and the aforementioned assassinations did not launch the desired revolution; however, they managed to radicalize the strength of reactions and led to the discrediting of the student movement. Thanks to Sand's act and growing fears on the part of German governments of terrorist attacks, Metternich was able to push through the Carlsbad decrees, which banned politically active associations and induced the police action known as the "persecution of the demagogues". On November 26th, 1819, the Jena Burschenschaft was officially dissolved and the bourgeois opposition was silenced for up to ten, if not twenty years.

Pavel Král

Počátky asyrského náboženství¹

Abstract

This paper takes up the issue of the beginning of Assyrian religion which we find in the second half of the 3rd millennium BC and the beginning of the 2nd millennium BC. The author has focused on two main Assyrian deities of this period, Ashur and Ishtar. We keep at our disposal only a few sources of information relevant to the beginning of the Assyrian religion. We know well the Ishtar Temple in the city Ashur, and we have some inscriptions, also mostly from the city Ashur. On the basis of these sources, we can take different views of the matter. One theory says that the origin of the god Ashur is in the homonymic deification of city. This conclusion is possible, but not the only one. One theory, presented first in this paper, says that the cult of the god Ashur came from a region outside Mesopotamia. It seems that the Assyrian religion contained elements both unique to Assyria, and similar to that of Southern Mesopotamia.

Key words: Assyria, Assyrian religion, Aššur, cultic life, Ištar, Old Assyrian period

1) Tento článek je výstupem projektu SGS-2013-062, *Blízký východ a jeho duchovní svět*.